

PROMĚNY ŠKOLY A UČITELE NA PŘELOMU TISÍCELETÍ

VLADIMÍR KREJČÍ

Konec druhého tisíciletí je pln změn ve všech oblastech lidské činnosti. Vstup do třetího tisíciletí bude proto poznamenán snahou překonat závažné problémy ohrožující lidstvo a zemi jako celek. Lze říci, že některé globální problémy nejsou zatím podstatně definovány a pokud ano, hledají se řešení, která by umožnila v určitém časovém horizontu, nepřiliš vzdáleném, změnit negativní dopady dosavadních podmínek života a civilizace na další existenci světa. Do této snahy musí významně zasáhnout škola a učitel svou výchovnou a vzdělávací profesionalitou.

Dialektika protikladů a vzniku nové kvality od doby Hegelovy nás učí, jak překonávat rozpory v poznávání, myšlení a činnosti a dosahování harmonie podmínek a prostředků ke vzniku kvalitnější lidské reality. Dnes vzniká veliký rozpor mezi požadavky či cíli ve výchově a vzdělávání a podmínkami za kterých probíhá. Hledají se nové metody a prostředky v instituciované školské soustavě.

Sféra materiálních hodnot musí napomáhat harmonizaci hodnot duchovních, které jsou určující pro humanizaci, racionalizaci a modernizaci vztahů mezi kulturami, světadily i jednotlivými zeměmi a jedinci v reálných komunitách. Princip humanizace má ve vzdělávacích systémech prioritu na všech úrovních a odráží základy chování, které v mravní kategorii formuloval již E. Kant ve svém kategorickém imperativu. Od té doby vzdělávací a výchovné systémy hledají konkrétní cíle a prostředky realizovatelné z pozice jedince i jakékoliv komunity, z pozice žáka i učitele. Jsme svědky formulování racionálně zdůvodněných norem a postupů, které umožňují podstatné změny v myšlení a chování jedinců i komunit v reálném světě. Světové dění odráží dnes veliký rozpor mezi mocí a bohatstvím a zodpovědností a chudobou jak materiální, tak duchovní. Tento rozpor musí pomoci řešit nejen politická sféra, ale i sféra výchovná, vzdělávací a kulturní, která se stává doménou protagonistů duchovního dění. Aplikace na psychiku jedince i komunity je funkcí oné nutné harmonizace v objektivním světě.

J. A. Kemenský již v 17. století učinil pokus charakterizovat ony procesy civilizační jako procesy globální. Jeho projekt celoživotního vzdělávání /kultivace/ jedince a celých komunit, států a národů na celém tehdejším světě nebyl pochopen a dodnes je reflektován převážně jen v andragogice. Jeho odkaz je dnes reálný i pro děti a mládež.

Jeho systém celoživotního vzdělávání je typologicky i obsahově globální, racionální a moderní. Současná moderní pedagogika usiluje o totéž. Klade však převážně důraz na technologii výchovy a vzdělávání, což chápeme jako přechodnou fázi k integrativním modelům ve výchovně vzdělávacích systémech, využívajících nové poznatky ve vědách přírodních i společenských, např. v matematice, fyzice, geografii, ale také sociologii, biologii a psychologii. Tradiční pedagogika je v zajetí norem, obsahů. Prostředků a metod, které přeceňuje i podceňuje a je dualistická ve vztahu k teorii a praxi oné kultivace člověka a lidstva.

Z tohoto poznání lze vyvodit potřeby a charakteristiku výchovy a vzdělávání příštího tisíciletí. Potřebujeme nový projekt empiricky integrativní, který by byl realizován především při výchově a vzdělávání učitelů a vychovatelů a posléze prostřednictvím nich i celý systém výchovně vzdělávací, celoživotní. V tomto systému nemůže být místo pro odloučenost, dokonce protikladnost teorie a praxe v celé pedagogické činnosti.

Aplikujeme-li tyto charakteristiky do současnosti a budoucnosti docházíme k základním proměnám školy a učitele-vychovatele. Tyto proměny již nastávají a musí nastat v daleko větší míře, než je můžeme dnes pozorovat. Lze proto shrnout naše poznatky do několika bodů:

1. Škola a učitel-vychovatel bude reprezentovat profesionální nabídky učebních programů v nichž půjde o znalosti jako nástroje myšlení, citění a jednání /chování/, schopnosti cílevědomého zdokonalování. Základní škola vytvoří předpoklady tohoto celoživotního zdokonalování jednotlivce v konkrétní komunitě a prostředí, střední školy prohloubí tyto kvality života v různých směrech profesionálního zaměření a výběru, vysoké školy spojí vědu s praxí života a nejrůznějších oborů a profesí, spojí vědecké poznání s vysokou profesionalizací ve složité dělbě lidské práce a zajistí zdokonalování lidských schopností a nadání ve sféře materiální i duchovní, individuální a sociální. Školské soustavy se musí stát systémy otevřenými dalším změnám podle stupně lidského poznání i zdokonalených technologií. Školy budou podle svých funkcí otevřeny svému prostředí a zároveň budou vlastním uspořádáním centrem osvětové a kulturní činnosti /Příhoda/.

2. Školy budou moderními dílnami lidskosti /Komenský/ s profesionálními službami standardními i specializovanými na odstraňování nejrůznějších bariér v učení, sociálních a mravních bariér různých příslušníků komunit a kulturních identit. Budou moci využívat nových zařízení a technologie. Budou schopny řídit,

koordinovat a hodnotit výsledky své práce a stát se poradenskými centry pro rodiče a veřejnost.

3. Školy budou mít jinou strukturu učitelských sborů, odpovídající své funkci, budou schopny autoregulace a sebereflexe jako zdokonalující se organismy a instituce.
4. Školy budou patřit k významným stavbám architektury obcí, měst a metropolí, států a kontinentů a památkami rozvoje lidské civilizace.
5. Školy a jejich pracovníci budou součástí historie, současnosti i budoucnosti národních identit, centry mezinárodní spolupráce. Zaměstnanci škol budou živou součástí tradic i perspektiv.
6. Školy, učitelé, vychovatelé, žáci, studenti budou vytvářet charakteristickou kulturu a společenské prostředí, zázemím pro obyvatele svého okolí, stanou se měřítkem úspěšnosti či úpadku společnosti a jejich perspektiv.

To není vize, ale vznikající skutečnost, kterou můžeme při citlivém pozorování vnímat už dnes. Uvedené body jsou východiskem konkretizace i zobecnění. Mají platnost měřítka vstupu do třetího tisíciletí.

Očekáváme, že tým předních českých pedagogů i zahraničních odborníků se k těmto otázkám vyjádří podobně ve všeobecné diskusi: České vzdělání a Evropa.

Na závěr několik poznámek do jaké míry můžeme očekávat tento vývoj u nás na počátku třetího tisíciletí, čili, jak se vize podložená vědou bude stávat realitou.

Na předním místě je třeba překonávat hospodářské podmíněnosti. Dosavadní pláč koruny české činí ze škol spíše přítěž, než prostředek rozvoje. Ekonomové se ke školství chovají podle lidového pořekadla, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Je to jednostranná ironie lidí, kteří dnes ve školství pracují, ale pokud se postoj ekonomů nezmění budeme v situaci, že záleží na vládě, jak vyřeší rozpor mezi mocí a zodpovědností /Smidak/.

Na přípravu učitelů a vychovatelů je třeba soustředit pozornost i v materiálním a finančním rozpočtování, Proporce mezi vědeckými granty a provozními náklady na vysokoškolské vzdělávání učitelů a vychovatelů je neúměrná a navíc koncentrována

jen na státní instituce a jednotlivé vysoké školy, což vytváří jak vědecký, tak provozní monopol, kde efektivita a produktivita práce není podstatná.

Druhou oblastí je technologie výchovy a vzdělávání. Je všeobecně mezi pedagogy podceňována; přitom přijatou tezí zdokonalování jakékoliv soustavy a tedy také výchovně vzdělávací je cyklus projekce, experimentální ověření modelů, realizace programů v praxi a hodnocení kvality a efektivity. Nejslabším článkem je možnost experimentálního ověřování vzniklých projektů. Zasahuje určitý odpor ke globalizaci problémů, opouštění zásady důslednosti v realizaci projektů a nestabilita organizačních a obsahových struktur. Další překážkou je malá kooperace domácích i zahraničních týmů, která brání využívání srovnávacích postupů a publikování jejich výsledků. V této oblasti chybí pozitivní regulace i deregulace státní správy a demokratických postupů při diskusi.

Prof. Watrin na 8. Mezinárodním kongresu 3.-5. 6. 1998 Nadace H.M. Schleyera v Insbrucku prohlásil, že absolutizace volné soutěže znamená ohrožení demokracie. Důsledky pro školství jsou v tomto směru tragické. Vytvořit však systém optimální regulace je považován za velmi složitý problém. Velký odpor projevují velké monopolní skupiny a podniky ve světové ekonomice. Zde moc vítězí nad zodpovědností vůči lidstvu. Projevem tohoto stavu je velká kriminalita, která proniká celosvětový vývoj a zasahuje i do prostředí školského. Stát jako monopol moci, který se neodhodlá k určité optimální regulaci podvazuje svobodu podnikání a její význam v rozvojových projektech nejen ekonomických. Řešení sociálních problémů ovlivňuje občanské hodnoty a zasahuje i do kvality výchovně vzdělávacích činnosti jednotlivých subjektů.

Nové tisíciletí je příležitostí k předsevzetím. Navozuje příležitost, aby se škola a učitel stal tím, čím mají být. Změny jsou nutné, ale také možné v pojetí, které jsme se snažili vyjádřit v tomto příspěvku. Týkají se nás po všech, kteří máme vůli a schopnosti k těmto změnám přispívat. Platí stále Komenského heslo, že Vše výchovy, že škola není jen přípravou na život, ale životem samým, jehož kvalita je vzájemně podmíněna. Usilujeme proto o co nejvyšší kvalitu života nejen ve škole, ale všude kolem nás. Nepodléhejme deprimujícím skutečnostem. Hledejme v sobě sílu a schopnosti pro lepší život. Není to výzva, ale program velmi nesnadný.

Literatura:

- J. A. Komenský. Obecná porada o nápravě věci lidských. Svoboda, Praha 1992
- Pike, G., Selby, D.: Globální výchova. Grada, Praha 1994

- Palouš, R.: Čas výchovy. SPN, Praha 1991
- Budowa zaufania miedzynarodowego celem edukacji globalnej. Red. Z Lomnego Uniw. Opolski 1995
- Edukacja w procesie cywilizacyjnych i kulturových. Cz. III. Red. E. Holony a E. Nycza. Uniw. Opolski 1995
- Seebauer, R.: Lehner /in/ sein in Mitteleuropa. Europahaus Burgenland, Wien 1997
- Tůma, M.: Špecifické trendy synergetických prístupov v pedagogike. In: Pedagogická revue č. 3, 1998, s. 201-211
- Smidak, E.F.: Žaluji.... překlad L. Pospíšil, I. Štěpánek. Nadace Avenir, Ch-6006 Luzern 1997
- Připravujeme učitele pro 21 století a do Evropy ? UP Olomouc 1998.

Kontaktní adresa: Doc. PhDr. Vladimír Krejčí, CSc. OU Ostrava, Reální 5. 701 03 Ostrava 1.